

סעודת בר-מצוה בפורים הרב יהודה שחור-ראש כולל דיינות

תוכן העניינים :

- א. טעמי הגמרא לאסור נישואין במועד.
- ב. מחלוקת הפוסקים אם נושאים נשים בפורים.
- ג. סברת הד"מ להתיר- הנישואין משתלבים בשמחת פורים הכללית.
- ד. טעם נוסף להתיר- שמחת פורים רק בשעת הסעודה.
- ה. הנפ"מ בין הטעמים- שילוב הנישואין בסעודת פורים.
- ו. נישואין בפורים ללא סעודה.
- ז. פדיון הבן במועד.
- ח. נישואין בפורים בהקשר למקורות הדין.
- ט. פדיון ובר מצוה בפורים ממה נפשך יש להתיר.
- י. מכנה משותף לחנוכת בית המקדש ונישואין.
- יא. "שני דינים" בשמחת נישואין.
- יב. הקשר הרוחני המשותף לפורים ובר-מצוה.
- יג. סיכום הנושאים שנידונו, הצדדים להקל והמנהג הראוי לכתחילה.

א. טעמי הגמרא לאסור נישואין במועד

המשנה במועד קטן (ח'ב') אוסרת לשאת נשים במועד. הגמרא (שם) מביאה כמה נימוקים ואחד מהם שאין מערבין שמחה בשמחה. וכך נפסק להלכה ברמב"ם (פ"ז דיו"ט הט"ז ופ"י דאישות הי"ד) ובשו"ע (או"ח תקמ"ו, א'. ואה"ע ס"ד, ו'). נשאלת השאלה האם מותר לערוך סעודת בר מצוה בפורים או שהדבר אסור כי אין מערבין שמחה בשמחה. לצורך בירור הענין יש לדון בגדרי הדין "אין מערבין שמחה בשמחה" ומקורותיו, שיטות הפוסקים בנישואין בפורים ופדיון הבן במועד וגדרי מצות השמחה ביום טוב, בפורים, בנישואין ובבר מצוה.

לשם כך יש להקדים את סוגיית הגמרא (מו"ק ח'ב') בענין נישואין במועד :

במשנה: "אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין מפני שמחה היא לו". ובגמרא: "וכי שמחה היא לו מאי הוי? אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא, ואמרי לה אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא: לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. רבה בר רב הונא אמר מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו. אמר ליה אביי לרב יוסף: הא דרבה בר רב הונא- דרב הוא, דאמר רב דניאל בר קטינא אמר רב: מנין שאין נושאין נשים במועד? שנאמר 'ושמחת בחגך'- בחגך ולא באשתך. עולא אמר: מפני הטורח. רבי יצחק נפחא אמר: מפני ביטול פריה ורביה... ודאין מערבין שמחה בשמחה מנלן? דכתיב: זיעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים לפני ה' אלוהינו שבעת ימים ושבעת ימים- ארבעה עשר יום'. ואם איתא דמערבין שמחה בשמחה איבעי ליה למינטר עד החג ומיעבד שבעה להכא ולהכא (תוס': כדי שלא יתבטלו ישראל ממלאכתן כל כך)... א"ר פרנך א"ר יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכיפורים והיו דואגים... יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא".

הנימוקים לאסור נישואין במועד (הקשורים לענינו) הם שנים: 1. אין מערבין שמחה בשמחה. 2. "ושמחת בחגך"- בחגך ולא באשתך, שמניח שמחת החג ועוסק בשמחת אשתו (רב ורבה בר רב הונא). המקור הבבלי לדין אין מערבין שמחה בשמחה הוא מחנוכת בית המקדש ששלמה קבעה שבוע לפני סוכות ולא עשאה יחד עם סוכות (ואע"פ שהיה בכך כדי למעט מביטול מלאכה) כי אין מערבין שמחה בשמחה.

בירושלמי (מו"ק פ"א ה"ז) מובא מקור נוסף שאין מערבין שמחה בשמחה :

"ר' אילא ר' אליעזר בשם ר' חנניה: על שם שאין מערבין שמחה בשמחה. רבי לא שמע מן הדא: כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים רבי יעקב בר אחא שמע לה (שאין מערבין וכו') מן הדא: 'מלא שבוע זאת'".

ההוכחה הנוספת היא מיעקב שהמתין שבעה ימים בין נישואיו ללאה לנישואין לרחל כי אין מערבין שמחה בשמחה.

ולסיכום: אין נושאים נשים במועד: א.מצד ושמחת בחגך ולא באשתך. ב.מצד אין מערבין שמחה בשמחה. והמקור לכך: בבבלי- מחנוכת בית המקדש שהקדימוה לפני סוכות, ובירושלמי- מדחיית נישואי רחל לאחר שבעת ימי השמחה לנישואי לאה.

ב. מחלוקת הפוסקים אם נושאים נשים בפורים

נחלקו הפוסקים האם האיסור לשאת נשים במועד שייך גם בפורים. בענין זה הסתפק הכל-בו (סי' מ"ה ובדרכי משה או"ח תרצ"ו, הביאו) האם דין זה נאמר במועדים שאינם מהתורה וז"ל:

"וצריך עיון אם נושאים נשים בפורים לפי שאין מערבין שמחה בשמחה. או נאמר, שלא אמרו אין מערבין שמחה בשמחה אלא בימים טובים דכתיב בהו בקרא ושמחת בחגך מן התורה אבל לא בשמחת פורים שהיא מדברי קבלה, או דילמא: חכמים עשו חזוק לדבריהם כשל תורה וצריך עיון".

השו"ע והרמ"א (תרצ"ו, ח) פסקו שמותר לשאת נשים בפורים וכ"פ הגר"א ושערי תשובה (שם). הכתב סופר (או"ח קל"ח) מתיר נישואין בפורים ללא סעודה. הלבוש (תרצ"ו, ח), המג"א (תרצ"ו סק"ח) והפר"ח (תרפ"ח סק"ו) פוסקים שאסור לישא נשים בפורים.⁷¹

הלבוש מביא מקור נוסף לאסור מהירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) שפוסק שאין לעשות סעודת פורים בשבת וטוען הלבוש שהוא הדין שאין לשאת אשה בפורים כדי שלא לערב שמחתו בשמחת תקנת מרדכי ובית דינו. הדרכי משה (תרצ"ו, ה) דוחה טענה זו וסובר שיש לירושלמי טעם מיוחד לאסור סעודת פורים דוקא בשבת. כתוב בפורים "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" ולכן לומד הירושלמי (הובא בב"י סי' תרפ"ח): "ויעשו אותה (סעודת פורים) בשבת? א"ל לעשות אותם ימי משתה כתיב, את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו בידי שמים". מכאן, שסעודת פורים צריכים שבי"ד יקבע ולא לעשותה בזמן הקבוע בידי שמים כמו שבת שנקבעה בששת ימי בראשית. וטוען הדי"מ שאין מכאן מקור לאסור נישואין בפורים, ששניהם נקבעים לא בידי שמים (והמג"א פוסק כהלבוש אך דוחה טעמו בנימוק אחר).

נמצא, שיש מחלוקת בפוסקים אם נושאים נשים בפורים. המשנה ברורה (תרצ"ו סק"ח) מביא בשם החמד משה שנכון יותר לעשות החופה בסוף יום י"ד וסעודת פורים יעשה מקודם. הכתב סופר (או"ח קל"ח) תולה זאת במקור הדין שאין מערבין שמחה בשמחה ודבריו יובאו בהמשך וישנם שתי סברות נוספות להתיר נישואין בפורים.

⁷¹ טעמם הוא: שדין אין מערבין שמחה בשמחה נפסק להלכה וי"ל שהוא גם בשמחה דרבנן. והגר"א (תרצ"ו, ח) דוחה טעם זה ומבאר שהלימוד מהפסוק ושמחת בחגך שייך רק במועד והמ"ד שאין מערבין אינו חולק עליו לדינא ושייך רק במועד (וראה משי"כ להלן בהערה 8). בד"מ תרצ"ו, ה נראה שאין למחות ביד המקילים לישא בפורים אך ברמ"א תרצ"ו, ח נראה שפסק כהשו"ע להתיר נישואין בפורים לכתחילה.

ג. סברת הד"מ להתיר- הנישואין משתלבים בשמחת פורים הכללית

בדרכי משה (תרצ"ו,ה) מביא מקור נוסף להתיר נישואין בפורים וז"ל:

"כי לא שייך ערוב שמחה בשמחה בפורים דהא לגבי רגלים אמרינן טעמא בגמרא דמועד קטן דכתיב ושמחת בחגך ולא באשתך ובפורים לא כתיב רק משתה ושמחה ובכל מאי דמשמח סגי ליה, ואע"ג דאמרינן בגמ' פ"ק דמו"ק לגבי רגלים טעמים אחרים, מ"מ לענין דינא לא פליגי"

וביאור הדברים: החיוב לשמוח בחג אין כוונתו להיות שמח אלא חיוב לשמוח בשמחת החג. ההדגשה ושמחת בחגך אינה כציון זמן השמחה- בשעת החג אלא כציון מהו תוכן השמחה- לשמוח בעצם החג.⁷² לעומת זאת בפורים נאמר: ימי משתה ולא נאמר במה יש לשמוח וניתן לשמוח בכל אופן שהוא ("בכל מאי דמשמח סגי ליה"). משום כך שמחת נישואין פוגעת באפשרות לשמוח בשמחת יו"ט אבל אין היא פוגעת בשמחה הנצרכת בפורים. אדרבה, היא אף מגבירה את השמחה ואין חשיבות בפורים ממה נוצרת השמחה. המשנת יעבץ (או"ח מ"ה) מבאר בכך, מדוע הזהיר הרמב"ם (פ"ו מהל' יו"ט ה"כ) שלא להשתכר ביו"ט ואילו בפורים עיקר השמחה היא דוקא בשכרות. השכרות מגבירה את השמחה אך זוהי כבר לא שמחת החג אלא שמחה סתם. ביו"ט- שצריך שמחת חג, השכרות פוגמת, בפורים- שצריך שמחה, השכרות מגבירה את השמחה.⁷³

המג"א והפר"ח חולקים, ואוסרים נישואין בפורים. ומסביר המשנת יעבץ שאמנם שמחת הנישואין אינה פוגעת בשמחה הכללית הנדרשת בפורים אבל הם סבורים ששמחת הפורים פוגעת בשמחת הנישואין. ויש לתלות זאת גם במקור האיסור לשאת נשים במועד. אם המקור הוא "ושמחת בחגך- ולא באשתך" י"ל שהחסרון הוא שהנישואין פוגמים בשמחת החג אך אין חסרון מצד שמחת הנישואין. אך אם המקור הוא אין מערבין שמחה בשמחה, אפשר שערבובם יחד פוגם גם בשמחת החג וגם בשמחת הנישואין.⁷⁴ ואילו

⁷² שמחת יו"ט ח"ו. במועדים וזמנים (ח"ב סי' קל"ב ולהלן הערה 16) דן האם שמחת יו"ט היא שמחה כללית על שהקב"ה בחר בנו, נתן לנו תורה ומצוות וקבע לנו זמני שמחה או שצריך לשמוח על מאורעות היום (יציאת מצרים, ענני כבוד וכו'). לפי שתי האפשרויות צריכים לשמוח בשמחת יו"ט משא"כ בפורים שצריך לשמוח.

⁷³ כמדומני שמוסופר על הגרש"ז אוירבך זצ"ל שנהג כן בהסתמך על סברא זו להקל בנישואין בפורים.

⁷⁴ ובכך מובנים דברי הרמב"ם שהביא האיסור לשאת נשים במועד בהלכות אישות (פ"י הי"ד) ובהלכות יו"ט (פ"ז הט"ז). בהלכות אישות הרמב"ם מנמק שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת ואילו בהלכות יו"ט מבאר הרמב"ם כדי שלא תשתכח שמחת החג בשמחת הנישואין. הרמב"ם מדגיש בכל פעם את הפגיעה בענין בו הוא עוסק. בהלכות יו"ט ההדגשה על הפגיעה במועד ולכן הנימוק שלא תשתכח שמחת החג (ושמחת בחגך-ולא באשתך) ובהלכות אישות ההדגשה על הפגיעה בשמחת הנישואין ולכן הטעם שאין מערבין שמחה בשמחה (וכדמוכח משמחת הנישואין של מלא שבוע זאת, וראה גם משי"כ בזה בבית מאיר אה"ע ר"ס ס"ב וכן לקמן פרק י"א).

הד"מ והשו"ע סוברים ששמחת הפורים אינה פוגעת בשמחת הנישואין כי בשנה זו שמחתו מתמקדת בשמחת הנישואין ובכך הוא יוצא ידי חובה גם לשמחת פורים וגם לשמחת הנישואין.

ונראה שאפשר לפי הסבר זה לבאר המחלוקת גם בדרך נוספת. לפי הד"מ והשו"ע אפשר שהמצוה בפורים היא לשמוח ולכן שמחת הנישואין אינה פוגעת בשמחת פורים. המג"א והפר"ח סוברים שיש מצוה בפורים לשמוח ולהתמקד בשמחת פורים והשכרות אינה פוגעת בשמחת פורים כי היא עצמה חלק משמחת פורים שהרי הנס קשור למשתה היין. לכן, לשיטתם שמחת הנישואין פוגמת בשמחת פורים. ובנוגע לשמחת הנישואין יתכן ולכ"ע אין בה פגיעה כי בשנה זו שמחתו מתמקדת בנישואין וכל הבעיה מצד שמחת פורים. בנוסף לכך, אם נאמר שעיקר הטעם הוא מצד ושמחת בחגך, אזי הקפידא היא רק מצד שמחת החג ולא מצד שמחת הנישואין ויתכן והמחלוקת היא האם שמחת הנישואין פוגמת בשמחת הפורים או שהיא מגבירה את השמחה. על כל פנים מבואר שסברת הדרכי משה היא שבפורים חיוב השמחה כללי ואין צורך להתמקד בשמחת פורים ומשום כך הוא מתיר נישואין בפורים ואין בכך פגיעה בשמחת פורים.

ד. טעם נוסף להתיר- שמחת פורים רק בשעת הסעודה

הסבר נוסף להתיר נישואין בפורים מובא במשנת יעבץ (או"ח ע"ט). ביום טוב החיוב לשמוח בכל היום ואילו בפורים י"ל שחיוב השמחה הוא רק בשעת הסעודה. יתר על כן, אין חיוב לשמוח בפורים, יש חיוב לסעוד בפורים ואחד מדיני הסעודה הוא שצריך לסעוד בשמחה. משום כך, כשנושא אשה בפורים שלא בשעת הסעודה אין פגם לא בשמחת הנישואין ולא בשמחת הפורים שזמנה רק בשעת הסעודה. רק ביו"ט ששמחתו בכל היום ישנה פגיעה בכך ע"י שמחת הנישואין.

הבנה חדשה זו בשמחת פורים מבארת גם מדוע ביו"ט חיוב השמחה כולל בגדים לנשים ואגוזים וקליות לקטנים ואילו בפורים לא מצינו זאת. אם בפורים החיוב הוא לשמוח בסעודה ואין חיוב שמחה עצמאי מובן מדוע לא הצריכו בגדים וקליות ואגוזים. כמו כן, לפי זה יוצא שחיוב השמחה בפורים לכו"ע דוקא ביום. הטורי אבן סובר שחיוב שמחת פורים ביום כי כל שמחת יו"ט עיקרה ביום. אך לפי המבואר

ששמחת פורים היא בסעודה, יוצא- שגם אם ביו"ט יש שמחה בלילה, בפורים השמחה היא רק ביום, שהרי סעודת פורים זמנה ביום. מסקנה נוספת המתבקשת לפי הסבר זה שחיוב שתיית יין בפורים שייך בעיקר בזמן הסעודה כי חיוב השמחה הוא בשעת הסעודה. הצורך בשתייה קודם הסעודה שייך לכל היותר רק כאמצעי שבשעת הסעודה הוא יהיה יותר שמח.

ואכן, בשאלות ס"ז כתב: "אמר רבא מחייב איניש למיכל ולמשתי ולאיבסומי בפריא". משמע שאין להקדים השכרות קודם הסעודה.

הנצי"ב (העמק שאלה סק"ב) מפרש זאת שאין להשתכר קודם הסעודה כדי שיוכל לקיים מצוות הסעודה כהלכתה. אך אם נאמר שחיוב השמחה הוא רק בשעת הסעודה דברי השאלות יובנו כפשטם. אדם חייב לאכול ולשתות ובזמן הזה הוא משתכר כי חיוב השמחה דוקא בסעודה.

מקור מהגמרא שחיוב השמחה בפורים הוא לסעוד בשמחה מובא במשנת יעבץ. במגילה ה,ב נאמר:

"תני רב יוסף: 'שמחה ומשתה ויום טוב'. שמחה- מלמד שאסורים בהספד, משתה- מלמד שאסורים בתענית, ויום טוב- מלמד שאסור בעשיית מלאכה". ובהמשך הגמרא: 'רבה בריה דרבא אמר אפילו תימא ביומיה. הספד ותענית- קבילו עליהו, מלאכה- לא קבילו עליהו דמעיקרא כתיב: 'שמחה ומשתה ויום טוב', ולבסוף כתיב: 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה ואילו יום טוב לא כתיב'".

ישנו דיון בגמרא האם פורים דינו כיום טוב שאסור בעשיית מלאכה שהרי נאמר: "שמחה ומשתה ויום טוב". מסקנת הגמרא שההצעה לקבוע את פורים כיו"ט ממש, לא נתקבלה, פורים מותר במלאכה ולכן נאמר: "ימי משתה ושמחה". ולכאורה מדוע כשמדובר על יום טוב נאמר "שמחה ומשתה" ואילו כשלא מוזכר יו"ט הסדר הוא הפוך "ימי משתה ושמחה". מכאן שיש הבדל בטיבה של השמחה. אם מדובר על פורים כיו"ט אזי השמחה היא מצד עיצומו של יום ולכן היא עומדת בפני עצמה ללא תלות במשתה ולכן: "שמחה ומשתה ויום טוב". אך אם פורים אינו יו"ט אין כלל חיוב שמחה עצמאי ויש חיוב לעשות משתה של שמחה ולכן "ימי משתה ושמחה".

ישנם הפוסקים שאין דיני אבילות בפורים (י"א בשו"ע תרצ"ו, ורמ"א תרצ"ו, ד). המשנת יעבץ טוען שלפי שיטות אלו מוכח שחיוב השמחה בפורים הוא מצד עיצומו של יום ולא רק בסעודה ולכן אין אבילות בפורים. לפיכך, לדעות אלו יורדת סברת ההיתר לנישואין בפורים כי שמחת פורים רק בזמן הסעודה.

ונלע"ד שאין הכרח לתלות הדברים זה בזה. אמנם איסור האבילות נובע מחיוב השמחה מצד עיצומו של יום, אבל אפשר שישנם שני דינים:

א. אסור להיות עצוב (חיוב שמחה פאסיבי).

ב. חיוב לשמוח (חיוב שמחה אקטיבי).

וי"ל שבפורים ישנם שני הדינים. מצד עיצומו של יום יש רק חיוב שמחה פאסיבי שאסור להיות עצוב ולכן נאסר באבילות. בנוסף לכך יש מצוה לסעוד בשמחה ולכן ישנו חיוב אקטיבי אך רק בשעת הסעודה⁷⁵. לפי זה איסור האבילות בכל היום (ויתכן שאף בטי"ו אדר) וחיוב השמחה רק בשעת הסעודה. סברא זו היא טעם נוסף להיתר נישואין בפורים ואין ערוב שמחה בשמחה כי שמחת פורים רק בשעת הסעודה.

ה. הנפ"מ בין הטעמים - שילוב הנישואין בסעודת פורים

הבאנו שני טעמים להיתר הנישואין בפורים:

א. חיוב השמחה בפורים הוא כלל ולכן שמחת הנישואין אינה פוגמת אלא משתלבת בשמחת פורים.

ב. חיוב השמחה בפורים הוא דוקא בשעת הסעודה והחיוב הוא לסעוד בשמחה, ולכן בשאר היום שאין חיוב שמחה, מותר להנשא.

ונראה שיש נפקא מינה בין שני ההסברים האם ניתן לשלב את הנישואין וסעודת הנישואין ביחד עם סעודת הפורים. אם טעם ההיתר הוא שחיוב השמחה בפורים הינו כללי ושמחת הנישואין משתלבת ומחזקת את השמחה הכללית הנדרשת בפורים אזי י"ל שניתן אף לשלב זאת ביחד עם סעודת הפורים. אדרבה, בכך מתחזקת השמחה במיוחד בסעודת הפורים⁷⁶. אך הדין ישתנה אם נאמר שיש חיוב בפורים לשמח ולתמקד בשמחת פורים וטעם ההיתר הוא כי חיוב השמחה בפורים רק בשעת הסעודה. להסבר זה לא ניתן לשלב הנישואין וסעודת הנישואין בשמחת פורים כי בכך תוסט השמחה בזמן הסעודה משמחת פורים לשמחת נישואין. כל ההיתר הוא להנשא שלא בזמן הסעודה.

ו. נישואין בפורים ללא סעודה

⁷⁵ במועדים וזמנים ח"ב וח"ח סי' קע"ה מחלק בין איסור האבילות שיסודו מדברי קבלה (שמקורו בימי משתה ושמחה) ורבנן הוסיפו חיוב לשמח (מובא שם טעם נוסף לאיסור אבילות לא מצד חיוב שמחה אלא מצד שאלו ימי מגילת תענית).

⁷⁶ אמנם לשיטה זו אם משלבים יחד סעודת נישואין וסעודת פורים נראה שראוי במיוחד לכוון לצאת בזה יד"ח סעודת פורים. הפמ"ג (תרצ"ה מ"ז סק"א) דן בדברי הא"ר שמצריך לכוון בסעודת פורים (פמ"ג: ואולי טעמו, שהסעודה עיקר לזכר הנס שנעשה ע"י סעודה ולכן צריך כוונה וצ"ע). הציץ אליעזר (חי"א סי' מ"ח סק"ד) סובר שבאדם רגיל אין צורך בכוונה מיוחדת שהרי עצם סעודתו מוכיחה שעושה זאת לשם פורים. הצורך לכוון שייך בעם הארץ שאוכל כדרכו ואינו יודע שיש מושג של סעודת פורים או באדם שאנסוהו לאכול ובמקרים אלו דן הפמ"ג אם צריך כוונה. לפי דברינו, אם נסבור שמותר לשלב סעודת נישואין בסעודת פורים יש דוגמא נוספת שצריך כוונה מיוחדת. מסתבר מאד שאליבא דהא"ר שסעודת פורים צריכה כוונה, שנצרכת כוונה מיוחדת לצאת בסעודת נישואין גם יד"ח סעודת פורים ואין כאן כוונה המוכחת מעצם עשיית הסעודה.

הזכרנו לעיל (בפרק ב') שהלבוש, מגי'א והפרי'ח מחמירים שלא לישא בפורים. השו"ע, גר"א ושערי תשובה מתירים נישואין בפורים. המשנה ברורה (תרצ"ו סקכ"ט) מביא דעת החמד משה שנכון יותר לעשות החופה בסוף יום י"ד וסעודת פורים יעשה מקודם. אפשר לומר שסברתו היא שעיקר שמחת הנישואין בסעודה ולא בחופה עצמה ולכן כשיעשה החופה בסוף יום י"ד ממילא סעודת הנישואין תהיה כבר בליל ט"ו. ואכן, הכתב סופר (או"ח סי' קל"ח) סובר שהיתר השו"ע לישא בפורים הוא רק ללא סעודה. לדבריו ושמחת בחגך משמעו גם ללא סעודה והוא מתייחס רק לחגים מהתורה ואילו אין מערבין שייך גם בחגים מדרבנן אך רק בסעודה ולכן בפורים מותר נישואין ללא סעודה. אך ללא סברת הכתב סופר יתכן והאיסור שייך גם לעצם החופה (ואולי אף יותר מאשר לסעודה⁷⁷) ואם כן יש להבין מדוע להעדיף שהחופה בסוף יום י"ד?

ועי' דברינו הדברים מבוארים באופן נוסף. אם טעם ההיתר הוא ששמחת פורים רק בזמן סעודת פורים אזי אם יעשה החופה קודם סעודת פורים עלולה להיות התנגשות בין שמחת סעודת פורים לשמחת הנישואין וסעודתה. יתכן וזהו הטעם להעדיף לעשות בתחילה סעודת פורים ובה לשמוח בפורים ואחר כך בסוף היום לעשות החופה.

שני טעמים אלו להתיר נישואין בפורים (שמחת פורים בכל דבר ושמחת פורים רק בזמן הסעודה) מהווים כמובן גם טעמים להתיר סעודת בר מצוה בפורים. ולפי הטעם השני יש להפריד בין סעודת בר המצוה לבין השמחה בסעודת פורים. אמנם, ישנם פוסקים שאוסרים נישואין בפורים. אך גם לשיטות אלו ישנם טעמים נוספים להתיר סעודת בר מצוה בפורים וכפי שיבואר.

ז. פדיון הבן במועד

התוספות (מועד קטן ח, ב, ד"ה "מפני ביטול") דן בסעודת ברית וסעודת פדיון הבן במועד וז"ל:

⁷⁷ ואכן המג"א (תרצ"ו סקי"ח) שפוסק שאסור לישא בפורים כותב שיעשה החופה ביום י"ג. המשנ"ב מביא שאליבא דהמג"א הסעודה תהיה בליל פורים. מכאן משמע שיש יותר קפידא על החופה בפורים מאשר על סעודת הנישואין בפורים. אמנם גם הסעודה תהיה בליל פורים ולא ביום שבו עיקר השמחה אך יתכן שהמג"א מעדיף שהחופה תהיה ביום י"ג ולא בליל י"ד ורק הסעודה תהיה בליל י"ד (אמנם דנו הפוסקים על חופה בלילה - ראה אוצר הפוסקים אה"ע סי' כ"ו - אך יתכן והמג"א לא רצה חופה דוקא בליל י"ד. ואפשר שהמג"א לשיטתו שהאיסור שייך גם ללא סעודה, דבסימן תקמ"ו סקי"א סובר המג"א שאם המקור הוא ושמחת בחגך ולא באשתך זה מתייחס לסעודת השמחה בחג ונישואין ללא סעודה שרי (וזה דעת רב במוי"ק ולכך מתייחס תוס' בכתובות מז, ב ד"ה דמסר לה באחד מתירוציו דנישואין במועד ללא סעודה שרי). אבל אם המקור הוא כשמואל שאין מערבין שמחה בשמחה האיסור קיים גם בלי סעודה (יש להעיר שתוס' בכתובות מחבר את דרשת ושמחת בחגך ולא באשתך עם הדין שאין מערבין אך י"ל דכוונת המג"א שאם ושמחת בחגך מזכיר את הדין שאין מערבין זה דוקא בסעודה (רב) אך אם אין מערבין הוא דין בפני עצמו (שמואל) האיסור גם בלי סעודה).

יש להוסיף שהכתב סופר (או"ח קלח) דן בעקבות דברי הבית מאיר (אה"ע ר"ס ס"ב וסי' ס"ד) וסובר ההיפך מהמג"א. לפי הכת"ס רב סובר שהדין שאין מערבין שמחה בשמחה מתייחס לעירוב שתי הסעודות אך נישואין ללא סעודה שרי במועד. משום כך מביא רב את הלימוד ושמחת בחגך ולא באשתך ללמד שגם נישואין ללא סעודה אסור (ולמג"א להיפך, ושמחת בחגך - דוקא בסעודה, ואין מערבין - גם ללא סעודה). משום כך מסיק הכתב סופר לדינא להתיר נישואין בפורים ללא סעודה.

וסעודת ברית מילה מותר לעשות בחול המועד דליכא שמחה כדאמרין פרק קמא דכתובות דלא מברכין שהשמחה במעונו משום דאית ליה צערא לינוקא. אי נמי, כיון שזמנו קבוע אין לבטל זה מפני זה. אבל סעודת פדיון הבן צריך עיון אם מותר לעשות במועד. ואין לומר הא זמנה קבוע. תינח בזמנה, שלא בזמנה היאך יהיה מותר. ונראה לי דקיימא לן כרב אשי דדריש בחגיגה בפיק בחגך ולא באשתך ואינו אסור לערב שמחה בשמחה. ועוד יש לומר דלא חשיבי שמחה בשמחה כי אם סעודת נישואין לבד".

תוספות מתיר לעשות סעודת פדיון הבן בזמנה במועד, כמו סעודת ברית מילה. וכשאינה בזמנה מביא תוספות שני הסברים להקל:

א. הלימוד הוא 'ישמחת בחגך ולא באשתך' ושייך דוקא בנישואין ('ולא באשתך') ואין כלל איסור לערב שמחה בשמחה.

ב. האיסור לערב שמחה בשמחה שייך רק בשמחת נישואין ולא בשמחות אחרות (כפדיון הבן). לפי תוספות יוצא שהלימוד "בחגך ולא באשתך" מדבר דוקא על נישואין. לפי תירוצו הראשון- הדין שאין מערבין שמחה בשמחה שייך גם בשמחות אחרות (אך אינו להלכה) ואילו לתירוצו השני אנו פוסקים לדינא שאין מערבין שמחה בשמחה אבל איסור זה שייך רק בשמחת נישואין.⁷⁸

ברש"י על הרי"ף (מו"ק, ח) ישנה התייחסות לשאלה זו ונראה מדבריו שהאיסור בשמחות שאינם נישואין תלוי במקור הדין. וז"ל רש"י ד"ה 'ושמחת':

'ישמחת בחגך ולא באשתך- והכא הוי באשתך ולא בחגך ומתוך חביבות אשתו מניח שמחת הרגל, אבל שאר שמחות שאינם של אשתו שאינו מבטל שמחת החג בשבילם אית ליה דמערבין, וקראי לקמן לא דריש'.

רש"י כותב שהלימוד בחגך ולא באשתך שמשמעו שמניח שמחת הרגל בגלל שמחת אשתו שייך רק בשמחת נישואין אבל בשאר שמחות לא חוששים שהן יבטלו את שמחת הרגל ולכן בהם אין הכלל שאין

⁷⁸ אפשר לומר שהתוס' חידשו זאת מסברא שהאיסור דוקא על שמחת נישואין. הגר"א (או"ח תקמו, ד) מוצא לכך מקור בגמרא. השו"ע (שם) פסק שעושים סעודת פדה"ב במועד וכתב ע"כ הגר"א וז"ל: "דאין נקרא שמחה אלא סעודת אשה וכן מפי בגמ' מדאמר רב אשי ולא באשתך ומי' (ומשמע) דל"פ (דלא פליגי) בדינא". דהיינו, ישנם שני מקורות לאיסור נישואין במועד: בחגך ולא באשתך ואין מערבין שמחה בשמחה. הלימוד 'ולא באשתך' שייך רק בנישואין. הגר"א מחדש ששני הטעמים לא חולקים בדינא ולכן גם לטעם שאין מערבין שמחה בשמחה האיסור רק בנישואין. ונראה שהגר"א לשיטתו. בשו"ע (תרצו, ח) פסק שנושאים בפורים וגם שם כתב הגר"א וז"ל: "מותר לישא- שלא אמרו אלא מועד (ולא פורים) וליף שם מקרא ושמחת בחגך וכו'. ואף למ"ד שאין מערבין ל"פ עליו בדינא. ד"מ. (וראה בגר"א שם גם ד"ה וכו"ש שמוות). דהיינו דרשת ושמחת בחגך שייכת רק במועד ולא בפורים (או ששייך רק במועד דאורייתא, או כפי שכתב הד"מ שהבאנו לעיל בפרק ג' לחלק בין שמחה בחג לשמחה הכללית בפורים) ומחדש הגר"א שגם לפי הטעם שאין מערבין שמחה בשמחה הדין לא ישתנה כי שני הטעמים אינם חולקים זה בזה לדינא (וכ"כ הד"מ שם תרצו סק"ה). הגר"א משתמש באותו עקרון ששני הטעמים אינם חולקים בדינא בשתי סברות שלכל אחת מהן נפ"מ לדינא: להתיר סעודת פדיון במועד ולהתיר נישואין בפורים.

מערבין שמחה בשמחה ומוסיף רש"י: "וקראי לקמן לא דריש". וכוונתו, הדרשה בהמשך הגמרא שלומדת מחנוכת בית המקדש ששלמה הקדימה לפני סוכות, מוכיחה שאין מערבין שייך גם בשמחות אחרות (כחנוכת ביהמ"ק) ואינה מוגבלת לנישואין דוקא. ולכן מעיר רש"י שמי שלומד מושמחת בחגך (ודוקא בנישואין) אינו לומד מחנוכת בית המקדש⁷⁹.

ונראה לומר שאליבא דרש"י ניתן לשייך סברא זו גם בירושלמי. הירושלמי מביא מקור ממלא שבוע זאת שאין מערבין שמחה בשמחה. וי"ל ששם מדובר על שמחת נישואין אבל בשמחות אחרות לא מצאנו מקור לאיסור⁸⁰. נמצא ששאלת פדיון הבן במועד תלויה במקור האיסור. אם האיסור נובע מושמחת בחגך ולא באשתך זה רק בנישואין. אם המקור שאין מערבין שמחה בשמחה כירושלמי ממלא שבוע זאת- ג"כ האיסור רק בנישואין. ואם המקור לכך מחנוכת בית המקדש שהוקדמה לפני סוכות- לפי רש"י האיסור שייך גם בשמחות אחרות (ולפי תוס' בתירוץ השני יתכן ואעפ"כ האיסור הוא רק בנישואין).

יש שהוכיחו שאלה זו מאברהם אבינו. 'זיעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק', ובמדרש ישנו פירוש שמדובר על היום בו יצחק נכנס למצוות ונגמל מהעבירות ומיצר הרע. והרי במדרש מובא שיצחק נולד בפסח ומכאן שסעודת בר המצוה של יצחק אבינו נערכה במועד. זו הוכחה שהאיסור רק בנישואין ומותר לפדות הבן במועד.

ומצינו טעם נוסף להקל בפדיון במועד. יתכן והאיסור לערב שמחה בשמחה שייך רק בשמחות שהוא מחויב בהם כשמחת נישואין, שמחת המועד ושמחת פורים. אך שמחות שאינו מחויב בהם אלא שהם רק תוצאה של מצוה שהוא מחויב בה איננה אסורה (שמחת יו"ט מאמר שישי, ובמשנת יעבץ או"ח מ"ה סק"ג ד"ה "אלא", מיישב בזה שיטת המג"א שאוסר נישואין בפורים כי שמחת פורים שהוא מחויב פוגמת בשמחת הנישואין ואעפ"כ יש להתיר פדיון במועד כי אינו חייב לשמוח בפדיון).

לדינא פסק בשו"ת מהר"י וויל (סי' קפ"ט) שאין לפדות הבן במועד והרמ"א הביאו ביו"ד (ש"ה, י"א). אך רוב הפוסקים חולקים ומתירים, וכ"פ הרמ"א (ביו"ד שם) והשו"ע (או"ח תקמ"ו, ד) שמותר לפדות הבן במועד (וכ"נ בכף החיים תקמ"ו סק"י"ט).

⁷⁹ המשנת יעבץ (או"ח מה) מעיר שלפי רש"י מובן מדוע אביי מזהה את דברי רבה בר רב הונא (שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו) עם דברי רב (ושמחת בחגך ולא באשתך) כי לדברי שניהם הדין שייך רק בשמחת נישואין. יש להעיר שרש"י משלב דרשה זו עם הדין שאין מערבין שמחה בשמחה כי רש"י כותב "אבל שאר שמחות מערבין" ואמנם זה לא מתאים אם זיהוי הדין שאין מערבין נובע מחנוכת ביהמ"ק לפני סוכות, אך זה יתאים אם הדין שאין מערבין נלמד מהפסוק ושמחת בחגך או אם המקור הוא ממלא שבוע זאת (וראה גם הערה 11).

⁸⁰ לכאורה הדיוק בירושלמי במו"ק נסתר מדברי הירושלמי במגילה שאסר לעשות סעודת פורים בשבת ומכאן הוכיח הלבוש (תרצו, ח) שאין מערבין שמחה בשמחה גם בפורים, והרי פורים אינו מן התורה, ולפי מקור הירושלמי במו"ק שלומד מהנאמר מלא שבוע זאת לכאורה מצינו האיסור דוקא בנישואין ומדוע הירושלמי במגילה אוסר סעודת פורים בשבת. אמנם כבר הבאנו לעיל (בפרק ב') את הסברו של הדרכי משה (תרצו, סק"ה) שהאיסור לעשות סעודת פורים בשבת נובע מטעם מיוחד דבעינן לעשות אותם ימי שמחה ולא בשבת דקביע וקיימא, עיי"ש.

ח. נישואין בפורים בהקשר למקורות הדין

בפרק הקודם הבאנו שדין אין מערבין בשמחות שאינם נישואין תלוי מהו מקור הדין ונפ"מ לפדיון הבן במועד. הכתב סופר (או"ח קל"ח) מקשר את מקורות הדין לשאלתנו הקודמת- נישואין בפורים. הכל בו הסתפק האם נושאים בפורים (לעיל פרק ב') וצדדי הספק האם אין מערבין שמחה בשמחה נאמר רק בחגים מהתורה או גם במועדים מדרבנן או מדברי קבלה (כפורים).

וטוען הכתב סופר: אם מקור הדין מהדרשה: "ושמחת בחגך ולא באשתך" י"ל שזה רק בחגים מהתורה. כיוצא בדבר, אם מקור הדין, מחנוכת בית המקדש שהקדימוה לפני סוכות, אפשר שזה רק במועד מהתורה כמו חג הסוכות. אך לפי הירושלמי שמקור הדין מיעקב אבינו שנאמר לו: "מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת" אם כן מוכח שאיסור אין מערבין שייך גם בשמחות דרבנן שהרי שמחת ז' ימי הנישואין מדרבנן (משה תיקן ז' ימי המשתה- ירושלמי ריש כתובות)⁸¹.

ט. פדיון ובר מצוה בפורים- ממה נפשך יש להתיר

⁸¹ הרמב"ן עה"ת (פרשת ויצא) מעיר שהלימוד בירושלמי מהפסוק מלא שבוע זאת הינו סמך מדרבנן ואינו מדאורייתא כי ז' ימי המשתה מדרבנן. הכתב סופר טוען שהרמב"ם הביא בהל' אישות המקור ממלא שבוע זאת שאין מערבין שמחה בשמחה כדי ללמד שאין מערבין שייך גם בשמחה מדרבנן (וראה גם לעיל הערה 4). הכת"ס מוסיף שהרמב"ם גם סובר שדין אין מערבין הוא מדרבנן והוא לימוד נפרד מהדרשה ושמחת בחגך ולא באשתך שהיא מדאורייתא. ואילו הרי"ף סובר שאין מערבין מדאורייתא. בגמרא נראה שדרשת ושמחת בחגך נפרדת היא מהטעם שאין מערבין שמחה בשמחה ואדרבא, אביי אף אומר: "הא דרבה בר רב הונא (שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו) דרב הוא (ושמחת בחגך ולא באשתך)" ואילו הרי"ף כותב: "אמר רב יהודה אמר שמואל לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ואמר רב דניאל בר קטינא אמר רב... ושמחת בחגך- בחגך ולא באשתך" הרי"ף משלב את ושמחת בחגך עם אין מערבין שמחה בשמחה. ומסביר הכתב סופר שאביי חולק על הדין שאין מערבין שמחה בשמחה ולכן הוא מקשר את רב לרבה בר רב הונא שהטעם לדרשת בחגך ולא באשתך כדי ששמחת הנישואין לא תפגע בשמחת הרגל. הרי"ף סובר את הדין שאין מערבין שמחה בשמחה וסובר שמקורו מהדרשה ושמחת בחגך ולא באשתך. כל הצורך במקור משלמה מחנוכת ביהמ"ק נועד רק כדי להוכיח שטעמו של רב מצד אין מערבין שמחה בשמחה ולא מצד רבה בר רב הונא. ולפי זה, לרי"ף- דין אין מערבין מקורו מדאורייתא מהפסוק ושמחת בחגך. יש להוסיף שתוס' במו"ק (ח,ב ד"ה מפני ביטול) כותב (בתירוץ הראשון) שרב אשי שדורש בחגך ולא באשתך, סובר שמותר לערב שמחה בשמחה ואילו התוס' בכתובות (מז,א ד"ה דמסר לה) מזהה דרשת ושמחת בחגך עם הדין שאין מערבין שמחה בשמחה וכותב שזה מדאורייתא.

יסודות וסברות אלו יועילו לבירור ההלכה בסעודת בר מצוה בפורים. בדרכי משה מובא תשובת מהרי"ן ברין שכתב שהועד בפניו בשם רבי יעקב וויל לאסור פדיון הבן בשושן פורים⁸². אך רוב הפוסקים חולקים ומתירים זאת בפורים (סי' תרצ"ו סעיף ח ברמ"א, לבוש, אליהו זוטא סק"ז, גר"א ומשנה ברורה) ויש לנמק זאת ע"פ הטעמים שהבאנו לעיל.

במחלוקת הפוסקים בנישואין בפורים הבאנו לעיל שלשה טעמים להתיר :
א. שמחת פורים נעשית בכל דרך שהיא ומשתלבת עם שמחות אחרות.
ב. שמחת פורים רק בזמן הסעודה.
ג. האיסור שאין מערבין שמחה בשמחה נאמר רק במועדים מהתורה.
טעמים אלו יועילו להתיר סעודת פדיון הבן וסעודת בר מצוה בפורים. כמו כן, רוב הפוסקים מתירים סעודת פדיון הבן במועד והבאנו גם לכך שלשה טעמים :
א. זהו זמנה.
ב. האיסור שאין מערבין שמחה בשמחה שייך רק בשמחת נישואין.
ג. האיסור שייך רק בשמחה שהוא מחויב בה.
גם לפי טעמים אלו יש כמובן להתיר סעודות פדה"ב ובר מצוה בפורים.
ברם, נראה לומר שבסעודות פדיון הבן ובר מצוה בפורים ישנו גם חשבון של ממה נפשך והוא סברא נוספת להקל.

הבאנו לעיל (פרק ח') דברי הכתב סופר בענין נישואין בפורים (שאינו חג מהתורה), שיש לתלות זאת במקור האיסור. אם מקור האיסור "ושמחת בחגך ולא באשתך" י"ל שזה רק במועדים מהתורה. כיוצא בדבר אם האיסור הוא לערב שמחה בשמחה ומקורו כהבבלי- מחנוכת בית המקדש בסוכות. אך אם המקור כהירושלמי מ"מלא שבוע זאת", מוכח שהאיסור גם בשמחה מדרבנן. הנפ"מ בנישואין בפורים.

ובענין פדיון הבן במועד הבאנו לעיל (פרק ז') שהדבר תלוי אם האיסור שייך גם בשמחה שאינה נישואין. וביארנו שאליבא דרש"י על הרי"ף יש לתלות גם זאת במקור האיסור. אם מקור האיסור "ושמחת בחגך ולא באשתך"- האיסור נאמר בשמחת נישואין. אם האיסור הוא לערב שמחה ומקורו מחנוכת בית המקדש הרי מוכח שזה גם בשמחות נוספות. ומסתבר שאם המקור כהירושלמי מ"מלא שבוע זאת", י"ל שמצינו זאת רק בשמחת נישואין, הנפ"מ בפדיון הבן במועד.

נמצא דלדרשת "ושמחת בחגך ולא באשתך" יש להתיר גם נישואין בפורים (אינו מהתורה) וגם פדיון במועד (אינו נישואין). אם המקור כהבבלי מחנוכת בית המקדש יש להתיר נישואין בפורים (אינו

⁸² בשו"ת מהרי" וויל מובא רק שאין לפדות במועד אבל במהרי" ברונא (סי' קכא) כתב שהועד בפניו בשם רבי יעקב וויל שמיחה מלפדות בכור אדם בפורים (וכתב ששבת שאני, שאינו שמחה אלא עונג) והוסיף שהאיסור גם בשושן פורים (שאף הוא בכלל ימי משתה ושמחה לענין הספד ותענית) וכעיי"ז הביא בד"מ. הלבוש (תרצו, ח) שמחמיר בנישואין בפורים (דומיא דסעודת פורים בשבת) מיקל במילה ופדה"ב מצד שזה זמנם ויליע בסעודת בר מצוה שאף לגביה נפסק (מג"א רכ"ה סק"ד ומשנ"ב שם סק"ו) שהיא סעודת מצוה (בזמנה או כשדורש בד"ת).

מהתורה) ולאסור פדיון במועד (אע"פ שאינו נישואין). ואם המקור כהירושלמי מ"מלא שבוע זאת" יתכן ונישואין בפורים אסורים (אע"פ שאינם מהתורה) אך פדיון במועד מותר (אינו נישואין).

ומכאן שבנידון דידן, סעודת פדיון הבן וסעודת בר מצוה בפורים יש להקל ממה נפשך. אם המקור כהבבלי (מחנכת ביהמ"ק) יש להתיר זאת משום שפורים אינו מהתורה ואם המקור כהירושלמי (ממלא שבוע זאת) יש להתיר זאת משום שלא מדובר על שמחת נישואין. ואם המקור מהדרשה "ושמחת בחגך ולא באשתך" יש להתיר זאת משני הטעמים גם יחד: פורים אינו מהתורה ופדה"ב ובר מצוה אינם שמחת נישואין.

נמצא, שלפי כל אחד מהטעמים, ממה נפשך יש להתיר⁸³.

ואילו מהרי" וויל אסר פדיון הבן בשושן פורים ולכאורה אין הדבר מתאים לפי כל אחד מהחסברים. ואולי הוא סבר שהאיסור הוא שאין מערבין שמחה בשמחה ויש לכך שני מקורות: גם הבבלי וגם המקור שהסיפו בירושלמי (בירושלמי מובא גם מלא שבוע זאת וגם חנוכת ביהמ"ק) ויתכן וכל מקור מורה על הרחבת גדר האיסור. מחנוכת בית המקדש בסוכות מוכח שהאיסור גם בשמחות שאינם נישואין, ומ"מלא שבוע זאת" מוכח שהאיסור גם במועד שאינו מהתורה. יתכן ומשום כך הוא אסר לפדות בפורים. אך אם נאמר שיש לאיסור שאין מערבין רק מקור אחד, ממה נפשך יש להתיר (וכ"ש אם המקור מ"ושמחת בחגך" או כהגר"א שהמקורות ל"פ ולקולא)⁸⁴.

י. מכנה משותף לחנוכת בית המקדש ונישואין

הבאנו מספר נימוקים להתיר מצד הדין סעודת בר מצוה בפורים. יש לכך חיזוק גם ע"ד האגדה. ביארנו לעיל (פרק ז') שסברת רש"י על הרי"ף שאם המקור לאיסור הוא מחנוכת בית המקדש יש לאסור זאת גם בשמחות שאינם של נישואין. ולכאורה יש להקשות על תוספות (מו"ק ח,ב, ד"ה "מפני ביטול") שבתירוצו השני סובר שאיסור אין מערבין שייך רק בשמחת נישואין. אמנם, תוספות (שם ד"ה "לפ"י") מזכיר בנוסף למקור מהבבלי (מחנכת ביהמ"ק) את המקור מהירושלמי (מלא שבוע זאת). ברם, צריך עיון סברת תוספות הרי לפי המקור מחנכת ביהמ"ק מוכח שהאיסור גם בשמחות אחרות ולא רק בנישואין. וכיוצא בדבר קשה על הגר"א (או"ח תקמ"ו, ד) שמנמק ההיתר בפדיון במועד- שאין שמחה אלא סעודת אשה מדאמר בחגך ולא באשתך ומשמע דלא פליגי (הטעמים) בדינא. וקשה הרי מחנוכת בית המקדש מוכח שהאיסור גם בשמחות אחרות.

⁸³ ולפי סברת הגר"א (לעיל הערה 8) שהטעמים (בבבלי) לא פליגי בדינא יתכן ואף הטעם דירושלמי אינו חולק בדינא (ובירושלמי מובא גם המקור מחנוכת ביהמ"ק). ולפ"י לפי כולם יש להקל בנידוננו מותר טעמי (כמו לפי הדורשים מ- "ושמחת בחגך").

⁸⁴ וברמב"ם בהל' יו"ט הביא דרשת בחגך ולא באשתך ולגבי הטעם שאין מערבין לא הביא מקור. ובהל' אישות (מובא להלן פי"א) מביא הנימוק שאין מערבין ומקורו מ- "מלא שבוע זאת". לכאורה לפי חשבוננו לשיטתו יש להתיר פדיון במועד וכ"ש בפורים (אינו שמחת נישואין) אך אין כאן מקור להתיר נישואין בפורים (כי "מלא שבוע זאת" ג"כ אינו מהתורה) אך הבאנו לעיל טעמים נוספים להתיר נישואין בפורים.

ובשמחת יום טוב (הרב זאב זלצר זצ"ל במאמר שישי) מיישב זאת על פי ההסבר שהבאנו לעיל (פרק ז') בהגדרת האיסור אין מערבין. האיסור לערב שמחה בשמחה שייך רק בשמחות שהוא מחוייב בהם שאין לערבם זה בזה כנישואין ומועד (ופורים). כשיש מצוות שאין בהם חיוב שמחה אלא שבעקבות קיום המצוה התוצאה היא ששמחים אין זה מעכב. ויש לומר שתוספות סובר שזהו גדר האיסור שאין מערבין ומה שכתב שהאיסור הוא דוקא בנישואין הינו מטעם זה. הנישואין רק מהווה דוגמא וכוונתו על כל שמחה שיש בה חיוב. משום כך מובן כיצד נלמד זאת מחנוכת בית המקדש. בגמרא מבואר שחנוכת ביהמ"ק ביטלה באותה שנה את צום יום הכיפורים (לעיל פרק א') ומכאן שזו שמחה שמחוייבים בה (דאליכ לא היתה מבטלת צום מהתורה). לכן ניתן ללמוד האיסור מחנוכת ביהמ"ק על נישואין ושאר שמחות שמחוייבים בהם⁸⁵.

אמנם יש בכך דוחק בלשון התוספות (והמג"א) שכתבו שהאיסור לערב שמחה בשמחה רק בסעודת נישואין ולפי פירוש זה, כוונתם על כל שמחה שהוא מחוייב בה, ונישואין הינם רק דוגמא. אך אם לא נאמר כן חוזרת שאלתנו כיצד ניתן לומר שאין מערבין דוקא בנישואין אם המקור מחנוכת בית המקדש.

ונראה ליישב שאלה זאת באופן נוסף ע"ד האגדה. חנוכת בית המקדש ושמחת נישואין הם אותו יסוד-הקמת מקום להשראת שכינה. השכינה ששורה במקום המקדש ובכל בית יהודי. משום כך ניתן ללמוד מחנוכת בית המקדש על שמחת נישואין ואין מכאן מקור על שמחות אחרות.⁸⁶

⁸⁵ וכע"ז מבאר במשנת יעבץ (או"ח מח סק"ג) בדעת המג"א (תקמו, סק"ה) שמתיר פדיון במועד. ובמג"א הנימוק דלא חשיב שמחה אלא סעודת נישואין. ובמשנת יעבץ נראה שהבין בכוונת המג"א ותוסי' ששמחת נישואין מהווה דוגמא לשמחה שמחוייבים בה. יש להוסיף שרש"י על הרי"ף מנמק שהאיסור נאמר על שמחת נישואין מתוך חביבות אשתו, ומשמע שזה דוקא נישואין ולא שמחות אחרות שמחוייב בהם. ולכן רש"י מוסיף 'וקראי לקמן לא דריש'י שלהסבר זה אין ללמוד מחנוכת ביהמ"ק כי שם זה שמחה שאינה של נישואין.

⁸⁶ בכף החיים (תקמו סק"ט) מביא ספיקו דהמנחת פיתים בחנוכת הבית ביו"ט, דבמו"ק ט, א נראה שאסור וכף החיים מכריע להקל דהאיסור רק בשמחת נישואין. ובשד"ח (כרך ט' עמ' 50 ב') מביא בשם המנחת פיתים חילוק בין חנוך ביהמ"ק וחנוכת הבית. וע"פ דברינו מובן הצד להחמיר, די"ל שחנוכת ביהמ"ק ונישואין הם אותו רעיון של ייסוד מקום להשראת השכינה. ויש להסתפק האם שייך בחנוכת הבית.

במועדים וזמנים דן האם אין איסור עירוב שמחה בשמחה ע"י השמחה בתורה, בשמחת תורה שקבעה בשמיני עצרת. ובח"י סי קל"ב מצדד להקל כשאינו עושה סעודה מיוחדת עבור שמחת תורה (וראה מש"כ בזה בהערה 7) ובח"י סי קל"ב מנמק ההיתר בסברא כעין מה שביארנו בחנוכת ביהמ"ק ונישואין. לדבריו שמחת תורה ושמחת יו"ט יסודם אחד. אם שמחת יו"ט מחייבת לשמוח על מאורעות היום (יציא"מ, ענני כבוד וכדו') אלו שמחות נפרדות. אך אם שמחת יו"ט היא כללית על כך שהקב"ה בחר בנו מכל העמים ונתן לנו תורה ומצוות וקבע לנו זמני שמחה אזי שמחת תורה ושמחת יו"ט הם אותה שמחה ומשתלבות זו בזו (וכ"ש בשמיני עצרת שאין בה שמחה על מאורע מיוחד).

לענ"ד יש לתלות זאת בנוסח הברכה במועדים: 'מקדש ישראל והזמנים', אילו בכל חג עיקר ההתמקדות במאורעות החג היה ראוי לברך 'מקדש ישראל וחג המצות', 'מקדש ישראל וחג השבועות' וכד'. אך אם המקור הוא השמחה על הזמנים המקודשים אזי מובן מדוע נוסח הברכה שלנו 'מקדש ישראל והזמנים'. ואילו במסכת סופרים ספ"ג כותבים בנוסח הברכה בסיום ההפטרה 'מקדש ישראל ויום פלוני' ומשמע שעיקר הציון (עכ"פ בהפטרה) על מאורעות כל חג בנפרד. ובמקור ברוך ח"ג עמ' 1400 (לבעל ה'תורה תמימה') כותב שיתכן ונוסח דידן נובע מטעות, היה כתוב 'מקדש ישראל' ותיבת 'והזמנים' נכתבה באותיות אחרות וכוונתה לציין בכל חג את שמו המפורט (כמו ביעלה ויבוא) ובטעות המעתיקים, נשתבש לתיבת 'והזמנים' (אך הוא מדגיש שכותב זאת לפלפול בעלמא ולא להלכה).

ומכאן, ששתי שמחות נפרדות שיש להם שורש ויסוד רעיוני זהה- יש להשוותם וללמוד מאחת לרעותה כי יש להחשיבם כשמחה מאותו סוג.

יא. "שני דינים" בשמחת נישואין

המפרשים הקשו על דברי הרמב"ם בפרק י' דאישות. הרמב"ם כתב בהלכה י"ג:
"יש לו לאדם לישא נשים רבות כאחת ביום אחד ומברך ברכת חתנים לכולן כאחת.
אבל לשמחה צריך לשמוח עם כל אחת שמחה הראויה לה: עם בתולה-ז', עם בעולה-ג'.
ואין מערבין שמחה בשמחה".
ובהלכה י"ד כתב:

"ואפילו בחולו של מועד אין נושאת נשים כמו שביארנו לפי שאין מערבין שמחה
בשמחה שנאמר: 'מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת'".

ושאלו המפרשים, הרי אסור לערב שמחה בשמחה ולכן אסר הרמב"ם לשאת במועד והצריך לשמוח עם
כל אשה בנפרד. מדוע אם כן מותר לישא נשים רבות ביום אחד הרי הוא מערב שמחה בשמחה?

ומובא בשם הגרי"ז (בשערי הרמ"ם להגר"ש רוזובסקי זצ"ל כתובות עמ' ל"ה) שיש "שני דינים"
בשמחת חתן:

א. חלות רגל דחתן כל ימי המשתה.

ב. חיוב לשמוח עם אשתו כל ז' ימי המשתה (ובאלמנה ג' ימים).

חיובו לשמוח עם אשתו יכול להדחות מפני אבילות אבל דין רגל דחתן דוחה האבילות. משום כך, איסורו
במלאכה נובע משתי סיבות אלו. הנפ"מ היא שאיסורו במלאכה מכח חיובו לשמוח עם אשתו ניתן
למחילה מצידה, אבל איסורו במלאכה מדין רגל דחתן אינו ניתן למחילה.
בכך יובנו דברי הרמ"א (אה"ע ר"ס ס"ד). המחבר (שם) כתב:

"הנושא בתולה צריך לשמוח עמה ז' ימים שלא יעשה מלאכה ולא ישא ויתן בשוק אלא
אוכל ושותה ושמח עמה בין אם הוא בחור בין אם הוא אלמון"

והוסיף ע"כ הרמ"א:

"וחתן אסור בעשיית מלאכה ואסור לצאת יחידי לשוק".

ולכאורה צ"ע מה הוסיף הרמ"א שחתן אסור במלאכה הרי זה נזכר בדברי המחבר? ועפמשי"ת הדברים
מבוארים. המחבר דיבר על חיובו לשמוח עם אשתו ומכח זה הוא אסור במלאכה כדי שיאכל וישתה
וישמח עמה. ולענין זה מועילה מחילתה. הרמ"א מוסיף שיש לחתן דין רגל בשבעת הימים ולכן זה טעם
נוסף שאסר במלאכה ולטעם זה לא תועיל מחילתה (וכעני"ז בח"מ וב"ש שם סק"ב).

ובכך יבוארו דברי הרמב"ם. אין נושאים במועד משום ששמחת רגל דחתן מתנגשת עם שמחת הרגל של
המועד. כי אלו שני סוגי שמחות שונות זו מזו. כשנושא אשה ישנם שתי שמחות נפרדות: שמחת רגל
דחתן, וחיובו לשמוח עם אשתו. כשנושא שתי נשים יש לדון האם ישנה התנגשות בין שמחת האחת

לשמחת השניה. בזה, יש לומר שיש הבדל בין שני סוגי השמחות. מצד חיובו לשמוח עם אשתו- כשנושא שתי נשים אין באפשרותו לשמוח בבת אחת עם שתיהן ושמחת האחת מתנגשת עם שמחת השניה ופוגעת בה. משום כך עליו לדחות ז' ימי שמחת השניה לאחר תום ז' ימי שמחתו עם הראשונה. אבל שמחת רגל דחתן היא דין לגביו ובה י"ל שאין נפימ אם יש לו רגל דחתן בגלל שנשא אשה אחת או בגלל שנשא שתיים כי זו אותה שמחה. וכאשר מדובר על אותה שמחה מותר לעשותה מכח שתי סיבות ואין התנגשות ביניהם. לכן יכול הוא לישא ב' נשים באותו יום ובלבד שישמח אח"כ עם כל אחת בנפרד.

ומכאן נלמד, שהאיסור לערב שמחה בשמחה נאמר על שתי שמחות שונות זו מזו אבל אם זו אותה שמחה ניתן לשמוח בבת אחת גם אם היא נובעת משתי סיבות.

יב. הקשר הרוחני המשותף לפורים ובר מצוה

הבאנו לעיל (פרקים י', י"א) שני יסודות בגדר אין מערבין שמחה בשמחה:
א. שתי שמחות נפרדות שיש להן מכנה רעיוני משותף נחשבות כאותה שמחה.
ב. האיסור לערב שמחה בשמחה שייך בשתי שמחות שמתנגשות זו בזו, אבל אם שתיהן מהוות אותה שמחה, ניתן לשלבן יחד.
לאור שני יסודות אלו נראה שיש טעם נוסף להתיר סעודת בר מצוה בפורים ע"ד האגדה.

שמחת רגל דחתן ניתן לעשותה בגין שני נישואין באותו יום כי זו אותה שמחה. כיוצא בדבר הבאנו לעיל (הערה 16) ששמחת תורה ושמחת שמיני עצרת אינן סותרות זו את זו כי יסודם הרעיוני משותף. גם מצאנו מכנה משותף בין חנוכת בית המקדש לנישואין ששניהם יסודם בבניית מקום להשראת השכינה. קשר רוחני דומה ניתן לומר לגבי פורים ובר מצוה. יסודה של שמחת פורים- קבלת תורה מרצון (ולא בכפייה). במתן תורה דרשו חז"ל: "כפה עליהם הר כגיגית" ובפורים: "הדור קבלוה בימי אחשורוש" (ובעיקר מדובר על תורה שבע"פ). כיוצא בדבר, כל יסודה של שמחת בר מצוה נובעת מכוח היותו של האדם לאיש גדול המחויב במצוות. לפי היש"ש (ב"ק פ"ז סי' ל"ז) המקור לסעודת בר מצוה מרב יוסף שהיה סומא והבטיח לעשות יום טוב וסעודה כשיודע לו שסומא חייב במצוות (קידושין ל"א) וה"ה לבר מצוה שנכנס בברית תורה ומצוות, ועל כך שמחתו וסעודתו.

משום כך יש טעם נוסף ע"ד האגדה להתיר סעודת בר מצוה בפורים כי בשניהם מדובר על אותה שמחה (של קבלת תורה ומצוות) שבאה לידי ביטוי מכוח שתי סיבות ולכן אין בכך התנגשות. הן משתלבות זו בזו כשם שחתן נושא שתי נשים באותו יום (וטעם זה שייך גם לפי מהר"י וויל שאסר פדיון בפורים).

נמצא, שישנם טעמים רבים להתיר מעיקר הדין סעודת בר מצוה בפורים, והבאנו לכך אף סמך מסעודת בר המצוה של יצחק אבינו) וראה לקמן (פרק י"ג) דעת הפוסקים כיצד ראוי לנהוג לכתחילה.

ג. סיכום הנושאים שנידונו, הצדדים להקל והמנהג הראוי לכתחילה

נושא חיבורנו הוא קיום סעודת בר מצוה בפורים. לבירור הענין הרחבנו בגדרי הדין "אין מערבין שמחה בשמחה" ומקורותיו. הבאנו שיטות הפוסקים וטעמיהם בענין נישואין בפורים ופדיון הבן במועד. עסקנו בביאור גדרי השמחה ביום טוב, בפורים, בנישואין ובבר מצוה. בנושאים אלו עסקנו בבעיות דלהלן:

א. "אין מערבין שמחה בשמחה" - מקורות הדין וטעמיו:

הבאנו כמה טעמים לאסור נישואין במועד (הנוגעים לנידונו):

1. "ושמחת בחגך ולא באשתך".
2. מניח שמחת החג ועוסק בשמחת אשתו.
3. אין מערבין שמחה בשמחה.
- א. לפי הבבלי - המקור מחנוכת ביהמ"ק (שהקדימוה לפני סוכות).
- ב. בירושלמי מקור נוסף - מיעקב אבינו: "מלא שבוע זאת".

ב. בירורים בגדרי הדין "אין מערבין שמחה בשמחה":

1. האם הדין שאין מערבין שמחה בשמחה יונק ונובע מהדרשה "בחגך ולא באשתך" או שהוא דין בפני עצמו.
2. האם יש נפקא מינה בין המקורות והטעמים או שאין ביניהם חילוק לדינא.
3. האם איסור אין מערבין שמחה בשמחה הוא מדאוריתא או מדרבנן.
4. האם האיסור שייך רק בשמחות שהוא מחוייב בהם, או גם במצוות שאין בהם חיוב שמחה והשמחה היא רק תוצאה מהמצוה.
5. האם קשר רעיוני רוחני יכול להחשיב שתי שמחות שונות, לשמחה מסוג אחד.
6. האם יש איסור לערב אותו סוג שמחה, אם הוא נובע משתי סיבות שונות.

ג. נושאים שנידונו והם תלויים בשאלה מה מקור האיסור "אין מערבין שמחה בשמחה":

1. האם בנישואין במועד (וכיוצ"ב בפורים) הפגיעה היא בשמחת המועד או בשמחת הנישואין (או בשתיהן).
2. האם אין מערבין שמחה בשמחה נאסר גם בשמחה שאינה מהתורה.
3. האם איסור זה שייך בשמחה שאינה שמחת נישואין.
4. האם הקפידא במועד ובפורים על עצם הנישואין או על סעודת הנישואין.
5. יישוב דברי הרמב"ם ונימוקיו בהל' יו"ט ובהל' אישות.
6. סברת ממה נפשך להתיר סעודת פדיון הבן ובר מצוה בפורים.

ד. שמחת יום טוב:

1. האם "ושמחת בחגך" הכוונה לציון זמן השמחה או שזהו ביטוי לתוכן השמחה - התמקדות בענינו של חג.

2האם עיקר השמחה ביום טוב על מהות חגי ישראל או שיש לשמוח על מאורעות כל חג בפני עצמו. יש לתלות זאת גם בנוסח הברכה "מקדש ישראל והזמנים" או בנוסח מסכת סופרים "מקדש ישראל ויום פלוני".

ה. שמחת פורים :

- 1.האם שמחת פורים היא כללית או שיש להתמקד בשמחה בענייני פורים.
האם השכרות גורמת לשמחה כללית או שהיא חלק מהותי משמחת פורים על הנס שנעשה במשתה היין.
- 2.האם חיוב השמחה בפורים כל היום או שהחיוב לשמוח בשעת הסעודה. ואולי יש חיוב לסעוד והשמחה היא רק מתנאי הסעודה (לסעוד בשמחה).
הנפ"מ: א. בליל פורים. ב. חיוב שמחה בקליות ואגוזים שתיה קודם סעודה מהווה שמחה מצד עצמה או כהיכי תמצי שישתכר וישמח בסעודה.
3. נדונה האפשרות שיש "שני דינים" בשמחת פורים:
א. חיוב שמחה אקטיבי בשעת הסעודה.
ב. חיוב שמחה פאסיבי (העדר עצב- איסור הספד ותענית) כל היום ואף בשושן-פורים(ויתכן שהחיוב הפאסיבי-מקורו בדברי קבלה והחיוב האקטיבי- מדרבנן).
4. האם ניתן לדעות המתירות נישואין בפורים, לשלב שמחת הנישואין בסעודת פורים.
5. חיוב מיוחד להיות אקטיבי בקביעת זמן השמחה בפורים- לעשות אותם ימי משתה ושמחה. מכאן נובעת מניעה לעשות פורים בשבת (דקביעא וקיימא מששת ימי בראשית).

ו. שמחת נישואין :

1. "שני דינים" בשמחת נישואין: א. רגל דחתן. ב. חיוב לשמוח עם אשתו.
2. הנפקא מינה: לדחיית אבלות, מחילת האשה, וביאור דברי הרמב"ם בענין נישואין עם שתי נשים באותו יום.

ז. קשרים רוחניים המהווים מכנה משותף בין שמחות שונות :

- 1.לשיטת תוספות יש קשר בין שמחת נישואין לחנוכת בית המקדש (ואולי אף לחנוכת הבית).
הקשר נובע מחיוב השמחה המשותף או משום ששניהם מציינים שמחה על ייסוד מקום חדש להשראת השכינה.
2. קשר רוחני בין שמחת תורה ושמיני עצרת.
3. מכנה משותף בין פורים לבר מצוה ששניהם מציינים שמחה על קבלת תורה ומצוות.

סעודת בר-מצוה בפורים

מהר"י וויל החמיר בפדיון הבן בפורים ושאר הפוסקים מתירים. לכאורה הוא הדין בסעודת בר מצוה בפורים. הבאנו שמונה טעמים להתיר מעיקר הדין סעודת בר מצוה בפורים. הוספנו לכך אף מקור מסעודת בר המצוה של יצחק אבינו שנעשתה (לפי מקצת מהמפרשים) בפסח.
להלן שמונת הטעמים :

שלושה טעמים להתיר (במחלוקת הפוסקים) נישואין בפורים (וכל שכן בר-מצוה בפורים):
א. שמחת פורים ניתנת להיעשות בכל סוג שמחה שהוא (ושמחת בר מצוה בכלל).
ב. החיוב בשמחת פורים קיים רק בזמן הסעודה (ולפי"ז יש להפריד בין הסעודות).
ג. האיסור לערב שמחה בשמחה קיים מהתורה רק במועד ולא בפורים שאינו מהתורה.

שלושה טעמים להתיר (כדעת רוב הפוסקים החולקת על מהר"י וויל) פדיון הבן ובר-מצוה במועד (וכ"ש בפורים):

ד. בסעודה בזמנה (פדיון הבן, ברית מילה ובר מצוה) יש להקל טפי.
ה. האיסור לערב שמחה בשמחה קיים רק בשמחת נישואין ולא בשמחות אחרות כפדיון הבן ובר מצוה.
ו. אין חיוב לשמוח בפדיון הבן ובר מצוה והשמחה רק תוצאה מהסעודה. לכן ניתן לערב זאת בשמחת המועד ופורים.
ז. סמך נוסף לכך מסעודת בר המצוה של יצחק אבינו במועד.

טעם נוסף להתיר ממה נפשך פדיון הבן ובר-מצוה בפורים:
ז. לפי מקורות הדין ממה נפשך יש להקל. או מצד שפורים אינו מהתורה (אם המקור מחנוכת בית המקדש) או משום שהאיסור שייך רק בשמחת נישואין ולא בפדיון או בר מצוה (אם המקור מ"מלא שבוע זאת") או מכח שתי הסיבות גם יחד (אם המקור מדרשת "ושמחת בחגך" ולא באשתך"). מהר"י וויל שאסר לפדות בפורים סבר שיש ללמוד כחומרות כל המקורות.
ח. נימוק נוסף ע"ד האגדה להתיר (אפילו למהר"י וויל) בר-מצוה בפורים:
ח. ע"ד האגדה יש להוסיף שפורים ובר מצוה הם אותה שמחה על קבלת תורה ומצוות ולכן ניתן לשלבן יחד.

המנהג הראוי לכתחילה

על אף שמעיקר הדין יש לסמוך על שמונה טעמים אלו להקל, שמעתי מפוסקי זמננו שהורו הלכה למעשה שעדיף לכתחילה לעשות את סעודת בר המצוה בליל פורים (שהרי זמנה גם בערב). באופן זה יש היכר בין שתי הסעודות. סעודת בר המצוה - בלילה וסעודת פורים - ביום⁸⁷. דרך זו מתאימה גם לשיטת המהר"י וויל. כמו כן, בסעודת פורים יש מצוה לשמוח ביין ולהגיע למצב של "עד דלא ידע" וספק הוא אם ראוי לסעודת בר המצוה תיעשה דוקא באווירה זו.

⁸⁷ בעית ההיכר בלבד יכולה להיפתר ע"י עריכת שתי סעודות ביום. בכך מצטרף גם טעם ב' להיתר. אמנם מבחינה מעשית לא תמיד הדבר נוח לביצוע, ובמיוחד אם סעודת בר המצוה תהיה לאחר היעד דלא ידע של סעודת פורים. ניתן גם לעשות היכר בתוך סעודת פורים של תוספת מנה מיוחדת עבור שמחת בר המצוה. אפשרות של הוספת מנה כהיכר מביא במנחת יצחק (ח"ד סי' כ"ג) כשמסלבים סעודת בר מצוה עם סעודת סיום כתיבת ספר תורה. אך אפשר שסעודת פורים שאני, דאין בה גדרים רגילים של סעודה, וכל מה שיוסיפו בה חשיב כראוי לסעודת פורים, משום כך כל תוספת לא תועיל להיחשב כהיכר עבור סעודת בר המצוה.

כשסעודת בר המצוה בליל פורים, ועיקר שמחת פורים ביום הפורים אין כלל התנגשות בין שתי השמחות וכל אחת משלימה את חברתה. קבלת המצוות כמצווה ועושה וסעודת בר המצוה בליל פורים. שמחת פורים וקבלת מצוות נוספת ביום הפורים בבחינת "הדור קבלוה בימי אחשורוש".